

Питання оплати праці іноземних громадян та осіб без громадянства в Україні

Короткий опис

Наявна система працевлаштування іноземців та осіб без громадянства має низку недоліків, бо працедавець не тільки повинен сплачувати збори (від 2 до 6 прожиткових мінімумів), але й сплачувати зарплату від 2 до 6 разів вищу за ринкову. Унаслідок неможливості виконання цієї умови роботодавці інколи або декларують призначення такої зарплати, проте насправді її не виплачують, або воліють укласти з іноземцями не трудові, а цивільно-правові угоди на виконання певних видів робіт¹. Тобто, система створює додаткові витрати та ризики для бізнесу, а іноземці не можуть повноцінно реалізувати себе в Україні. До того ж, законодавство спрямоване не на вирішення проблем браку кадрів на ринку, а навпаки – на додаткове навантаження популярних галузей.

Підґрунтя

У діючому законі «Про зайнятість населення» встановлюються особливості працевлаштування іноземців. Особливих категорій в Україні шість: (1) іноземні високооплачувані професіонали; (2) засновники, учасники, та/або бенефіціари юридичної особи, створеної в Україні; (3) випускники університетів, що входять до першої сотні у світових рейтингах; (4) іноземні працівники творчих професій; (5) іноземні ІТ-професіонали; та (6) гіг-спеціалісти². Особливостями працевлаштування цих категорій іноземців є відсутність встановленої вимоги щодо мінімальної заробітної плати³.

В інших випадках, (згідно ч. 3 ст. 42-1 Закону) роботодавець може отримати Дозвіл, за умови виплати заробітної плати у розмірі не менш як:

- **п'ять мінімальних заробітних плат** – іноземним найманим працівникам у громадських об'єднаннях, благодійних організаціях та навчальних закладах, визначених Законом України «Про освіту»;
- **десять мінімальних заробітних плат** – для всіх інших категорій найманих працівників;

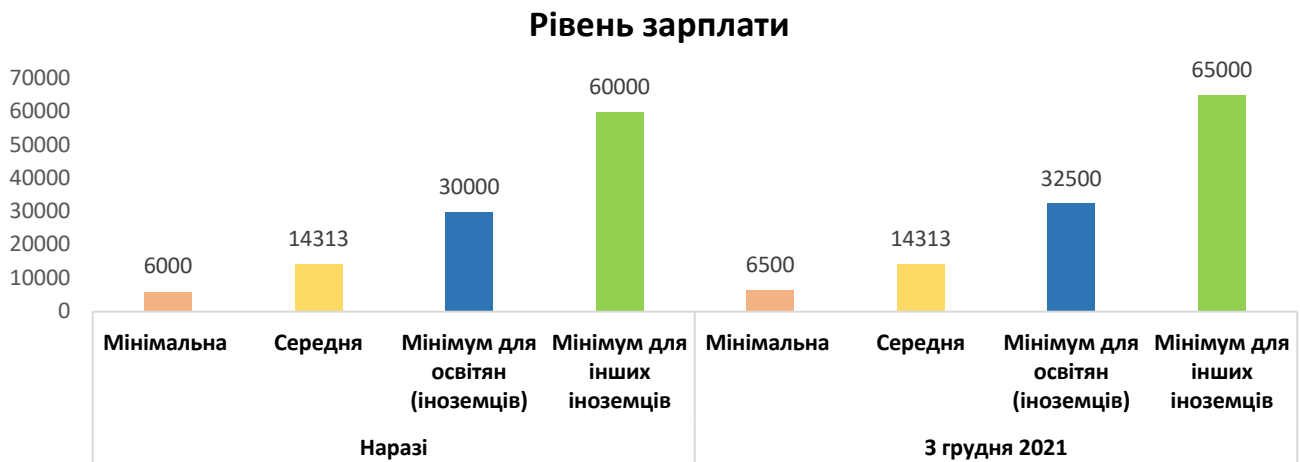
Наразі мінімальна зарплата в Україні становить 6000 гривень. Тобто у першому випадку **іноземцю має сплачуватись зарплата у 30 000 гривень**, а у другому **60 000**. З грудня місяця у нас знову зросте розмір МЗП, і ці цифри вже **становитимуть 32 500 та 65 000** відповідно. Для порівняння, **середня зарплата в Україні на червень становила 14 313** гривень⁴, тобто **була у чотири рази меншою за встановлену для іноземців**.

¹ <https://niss.gov.ua/sites/default/files/2020-04/robota-inozemtsiv.pdf>

² <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/5067-17#n792>

³ <https://news.dtki.ua/labor/labor-relations/57405>

⁴ <https://index.minfin.com.ua/labour/salary/average/2021/>

Джерело: Держстат

Таким чином, обов'язковою умовою отримання дозволу на застосування праці іноземних найманих працівників є визначення у проекті або вже укладеному трудовому договорі/контракті розміру заробітної плати – не нижчому за передбачений у законі. У разі невиконання цієї вимоги – розгляд заяви зупиняється. Це офіційне тлумачення Державного центру зайнятості⁵.

Кількість іноземних працівників в Україні

За інформацією Державної міграційної служби, в Україні мешкало 280 тисяч іноземців на підставі посвідки на постійне проживання, та 114 тисяч на підставі тимчасового проживання. Саме ці **114 тисяч іноземців підпадають під згадані правила**. Логічно припустити, що не всі вони мають бізнес в Україні, або є випускниками найкращих світових університетів. Тому працевлаштування іноземців – серйозна проблема. **У працедавця є два варіанти: влаштувати іноземця на зарплату вчетверо більшу за середню в країні або ризикувати отримати штраф** (за таке порушення він також складає 60 тисяч гривень за кожного іноземця, а мораторію на перевірки Держпрацею немає)⁶.

Сфери праці

Така висока мінімальна ставка заробітної плати становить труднощі для багатьох компаній, адже існує потреба запрошувати не лише високооплачуваних фахівців. За останньою наявною у ЗМІ інформацією Міграційної служби (2018 р.) за отриманим дозволом **у сфері ІТ працювало лише 14%** від працевлаштованих іноземців – це одна з категорій, на які не поширюється вимога мінімальної зарплати. У сфері **Науки та освіти – 13%, для них діє норма у 30 тисяч гривень** мінімальної зарплати⁷.

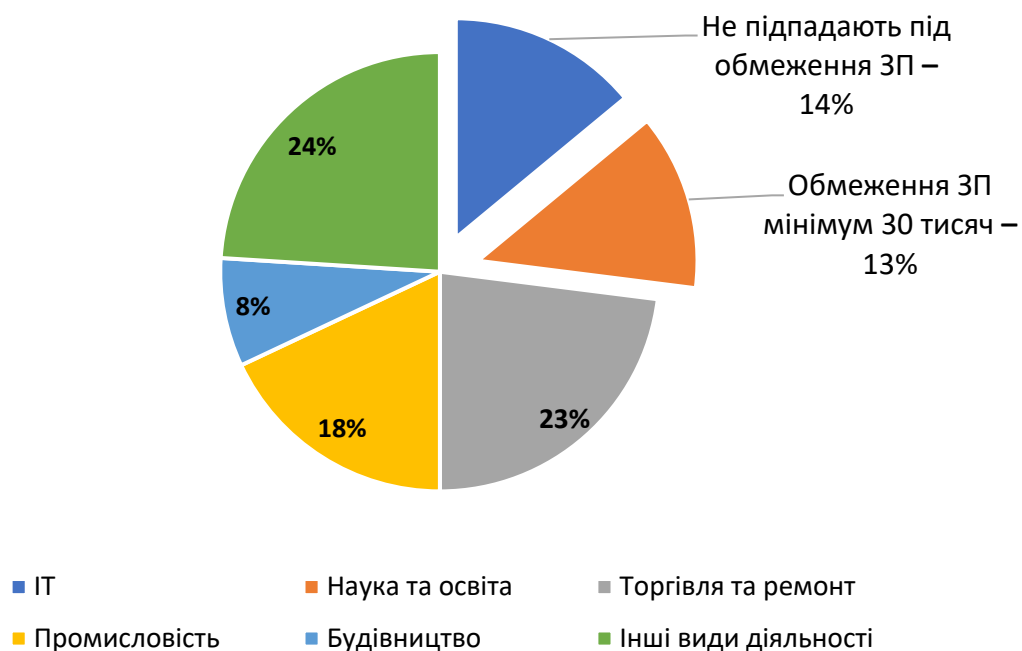
Серед інших галузей такий розподіл:

⁵ <https://www.dcz.gov.ua/publikaciya/do-uvagy-robotodavciv-0>

⁶ <https://mind.ua/openmind/20222395-usi-do-roboti-yak-pracevlashtuvati-inozemcya>

⁷ <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/2644755-inozemcisukaci-roboti-v-ukraini-hto-zvidki-i-skilki.html>

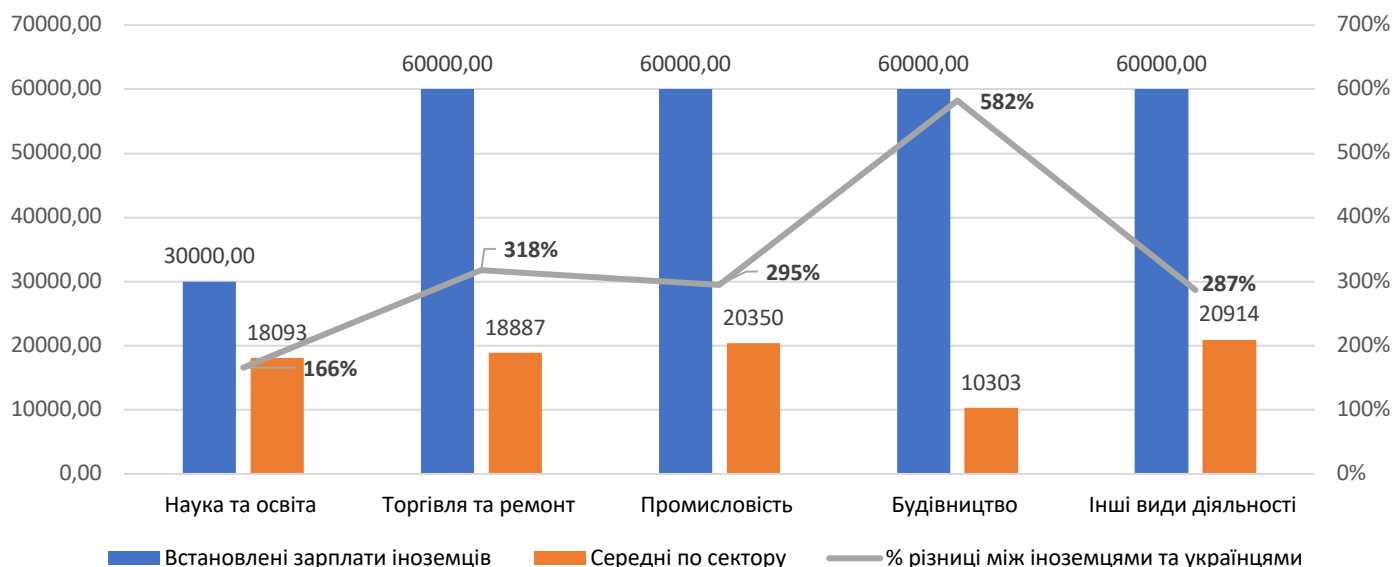
Працевлаштування іноземців за видами діяльності

Джерело: ДМС

Тобто більша частина працевлаштованих іноземців, які потребують дозволу на працю, зайняті у сферах, де встановлений законодавством рівень мінімальної зарплати є найвищим. Цим обумовлена у тому числі **невисока кількість офіційних працевлаштувань – 16 тисяч осіб** у 2018 році. Варто розуміти, що значна їх кількість працює на іноземних підрядників, що отримали замовлення на інфраструктурні проекти державного фінансування.

Порівняння встановлених зарплат для іноземців та середніх по сектору

Джерело: Держстат

Щоб влаштувати іноземця на роботу в одну з галузей – працедавець має сплачувати йому в три рази більшу зарплату за ринкову. Якщо у сфері освіти, мінімум для іноземців є на 66% більшим за ринковий, то у сфері торгівлі переплата має бути більш ніж у три рази, а у випадку зі сферою будівництва – майже в 6 разів.

Проблема працевлаштування студентів

Поміж цим, **в Україні наразі перебувають 76 тисяч іноземних студентів**, які навчаються в українських ВИШах. Наразі законодавство не надає автоматичного дозволу на працевлаштування таких осіб, коли у більшості країн це передбачається навіть студентською візою, хоча і з обмеженою кількістю годин. При цьому, **92% студентів висловлюють зацікавленість у можливості найму на роботу**, і акцентують на цьому уваги при виборі країни навчання. За статистикою МОН, за період навчання у 5-6 років іноземні студенти **приносять країні близько 3-х мільярдів доларів**, або мінімум пів мільярда на рік⁸. Лібералізація трудового законодавства для іноземців збільшила б ці цифри завдяки більшій привабливості освіти в Україні та додатковій трудовій активності іноземців. Наразі, іноземні студенти вимушені відмовлятися від роботи або працювати нелегально/напівлегально (у службах доставки їжі, агрегаторах таксі тощо).

Проблема браку трудових ресурсів

Не варто також забувати про фактор дефіциту робочої сили в Україні. Оцінка кількості трудових мігрантів з України різниться, але це **в середньому 2-3 мільйони осіб**. Україна входить до числа країн за обсягами рімесс (кошти надіслані до країни трудовими мігрантами). Їх обсяг у 2019 році досяг 11,9 мільярдів доларів США, що еквівалентно 7,7% ВВП (дані НБУ)⁹. Хоча є інструмент підтримки економіки – трудова міграція створює проблеми браку ресурсів на внутрішньому ринку. Це також один із факторів (хоча і не обов'язково основний), що сприяє зростанню заробітної плати працівників, які залишаються в країні.

Тому саме український бізнес має бути зацікавлений у лібералізації законодавства та скасуванні норм у 5/10 мінімальних зарплат для іноземців. Кожна країна, яка зіштовхувалася з кризою трудових ресурсів – вимушено йшла, якщо не до заохочення найму іноземців, то принаймні до скасування низки бар'єрів. Німеччина після 1945-року прийняла у себе кілька мільйонів працівників, переважно з Португалії та Туреччини. Мільйонний трудовий мігрант навіть відзначався на державному рівні та зустрічався з канцлером. Польща компенсувала власних мігрантів, що після 1990-го від'їжджали до Британії та Німеччини, за рахунок українців та білорусів.

Більш того, **кваліфікований персонал не є основним у контексті міграції трудових ресурсів**. 16% мігрантів мали повну вищу освіту згідно з опитуванням Держстату у 2017 році, проти 32% працевлаштованих в Україні, згідно з дослідженням робочої сили

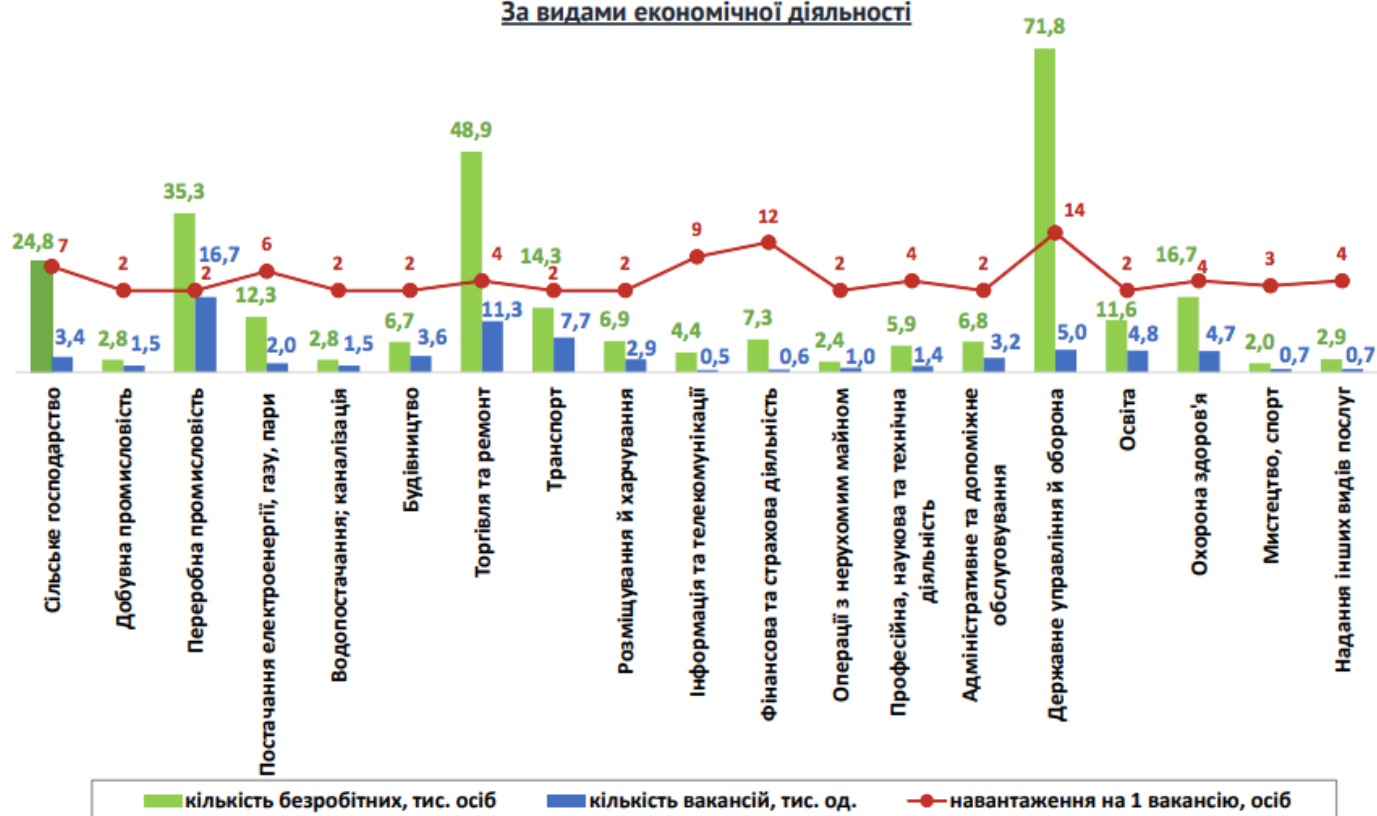
⁸ https://education.24tv.ua/skilki-groshey-prinesli-ukrayini-inozemni-studenti-novini-ukrayini_n1461671

⁹ <https://voxukraine.org/vpliv-trudovoyi-migratsiyi-na-ukrayinsku-ekonomiku/>

Держстату у 2020 році¹⁰. Тобто **брак відчувається саме серед персоналу, із меншою оплатою праці**, який не претендує на зарплату від 60 тисяч гривень. Компенсувати цей дефіцит важко, бо (1) середній рівень зарплати у країнах ЄС все ще вищий за український, і не всіх потенційних мігрантів вдається переманити; (2) такі категорії праці закриті для іноземців, через вимогу у 60 тисяч мінімальної зарплати. Така політика б'є по підприємцях, оскільки призводить до зростання навантаження на фонд оплати праці. За умов збереження всіх інших факторів, дефіцит та більші витрати ведуть до зменшення продуктивності. Як наслідок розвиток бізнесу уповільнюється, а з ним і загальне зростання економіки.

Кількість зареєстрованих безробітних, кількість вакансій та кількість претендентів на 1 вакансію, станом на 1 серпня 2021 р.

За видами економічної діяльності

Джерело: Державна служба зайнятості (інформація за січень-липень 2021)

Останні дані Державної служби зайнятості вказують на нераціональне ставлення політики, відносно працевлаштування іноземців. Якщо припускати, що для особи без постійного права на проживання вільно доступні лише певні галузі (ІТ та мистецтво), то вийде, що **навантаження у цих галузях становить 6 осіб на 1 вакансію**. Якщо додати до них фінансову та страхову діяльність (як таку, що може підпадати до категорії високооплачуваних), то **співвідношення зміниться до 8 осіб на 1 вакансію**.

Тепер це можна порівняти зі сферами, доступ до яких в іноземців обмежений, через зарплатний бар'єр. У цих галузях (всі, крім ІТ, мистецтва та держуправління) **співвідношення складає орієнтовно 4 особи на 1 вакансію**. Якщо аналогічно вважати

¹⁰ <https://voxukraine.org/vpliv-trudovoyi-migratsiyi-na-ukrayinsku-ekonomiku/>

вакансії зі сфери фінансової та страхової діяльності такими, що не підпадають переважно під зарплатні обмеження, то **пропорція зміниться до 3 осіб на 1 вакансію.**

Тобто, наявна політика спрямована на надання вільного доступу іноземців до тих сфер, де й так існує висока конкуренція. Натомість, у сферах, де кількість безробітних менша і можуть спостерігатися ознаки дефіциту – діє зарплатний бар'єр для іноземців. В середньому конкуренція у доступних для іноземців галузях є вдвічі вищою. Таким чином іноземним громадянам в Україні надається можливість вільно конкурувати у секторах з вищим рівнем заробітної плати, коли більш затребувані працевлагодотвореннями, але менш оплачувані сфери для них лишаються майже недоступними, через встановлені законодавством мінімуми. Водночас, логічніше було б зменшувати бар'єри у тих сферах, які недостатньо популярні серед шукачів роботи.

Досвід інших країн Європи показує, що з часом лібералізація трудового законодавства сприяє економічному зростанню. Паралельно, зростає і заробітна плата (втім, через більшу активність бізнесу та продуктивність, а не дефіцит), що в кінці-кінців сприяє зменшенню трудової міграції з країни. Так у 2014-му 20% професійно активних поляків (близько мільйона осіб) розглядали можливість виїхати на роботу до інших країн Євросоюзу. До 2017-го ситуація поліпшилася – потенційних мігрантів було 13,7%¹¹.

Тому лібералізація трудового законодавства матиме такі позитивні наслідки:

- (1) скасує дискримінаційні положення відносно іноземних працівників
- (2) сприятиме детінізації ринку праці іноземних громадян
- (3) забезпечить законодавчий захист іноземних працівників
- (4) зменшить необґрунтоване навантаження¹² на фонд оплати праці підприємців, а також запобігатиме ризикам отримання високих штрафів
- (5) збільшить привабливість української освіти, за рахунок можливості сумісництва з роботою – тим самим простимулює більший приплив коштів у країну
- (6) зменшить дефіцит праці на внутрішньому ринку для українського бізнесу, що сприятиме його розвитку
- (7) у перспективі – сприятиме розвитку ділової активності, пришвидшенню темпів економічного розвитку та поступовому поверненню українських мігрантів

¹¹ <https://www.eurointegration.com.ua/articles/2018/03/12/7078510/>

¹² <https://eba.com.ua/robota-v-ukrayini-trudnoshhi-yaki-dolayut-inozemtsi-z-pochatku-2020-roku/>